

ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਦੀ ਨੁਹਾਰ

ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਲਾਂਦੜਾਂ (ਫਿਲੌਰ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਦਾ 7ਵਾਂ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਨਾਟਕ ਮੇਲਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਪੇਂਡੂ ਨਾਟਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਨਾਟਕ ਮੇਲਾ ਸੀ ਜੋ 25 ਦਸੰਬਰ 2000 ਦਿਨੇ 11 ਵਜੇ ਤੋਂ 4 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਚਲਿਆ। ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸੋਢੀ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸਰਗਰਮ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ, ਸੰਧੂ ਵਰਿਆਣਵੀ, ਉਲਫ਼ਤ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਬੀਬਾ ਕੁਲਵੰਤ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੋਢੀ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਨਾਟਕੀ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਮੂਹ ਗੀਤ ਸਨ, ਕੋਰੀਓਗ੍ਰਾਫੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਟਕ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਕਲਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੀਰ ਨਾਟਕੀ ਸੂਝ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਟੀਚਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਮਾਨਵੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਾਤਪਾਤ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਠ ਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਸ ਦੇ ਗੀਤ, ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਗੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੈ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਸਾਲ ਮੈਂ ਲਾਂਦੜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ 1993 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਹੁਣ ਨਾਟਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹੋ ਨਾਟਕ ਟੀਮ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ 80 ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। 25 ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਨਾਟਕ ਮੇਲਾ ਹਰ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾਟਕ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਨਾਟਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅੱਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਵਾਮ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਨੂੰ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਟਕ 'ਬਿਗਨੇ ਬੋਹੜ ਦੀ ਛਾਂ' ਖੇਡਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਕ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਸਨ ਪਰ ਨਾਟਕ ਕਾਹਲ 'ਚ ਖੇਡਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ 'ਡਿਨਰ' ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਚ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 'ਕਰੇਟ' ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਭੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਲਾਂਦੜਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਪੁੱਖ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਾਟਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਲਾਈਟ ਵਗੈਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਰਸ਼ਕ ਸਨ। ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦੀ ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨਾਟਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਔਲਖ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਔਲਖ ਨੇ ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਕ ਟੱਬਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਕ

ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤਿੱਖੀ ਚੋਕ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨਜੀਤ ਔਲਖ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ, ਉਹ ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਟੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਨਾਟਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਪੁੱਜੇ। ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦਾ ਇਹ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਔਲਖ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਟਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਇਕ ਮਕਬੂਲ ਨਾਟਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਵਲੋਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਦਿਆਰੀ' ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਮਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਾਹ ਤੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਫਲ ਨਾਟਕ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੂਪਵਾਨ ਕਰਦਾ

ਨਾਟਕ ਸੀ। ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨਾਟਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਖੇਡਾਂ' ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸਰਦਾਇਕ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪਾਤਰ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਟੇਜ ਦੇ ਕਾਮਯਾਬ ਐਕਟਰ ਹੋਣਗੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕੋਰੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਜੋ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਸਫਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਲਾਂਦੜਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਗਾਇਕ ਮਲਕੀਤ ਭੱਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੇਤਰਹੀਣ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਮੰਚ ਦਾ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੰਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹਦੀ ਦੇਣ ਬੜੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਹਨ ਭੰਡਾਰੀ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀ ਹਿੱਸਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਹ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹਮਖਾਹ ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਇਹਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮੇਲੇ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਹਨ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੇ ਗੰਮਤੀ ਸਨ। ਲਾਂਦੜਾਂ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਂਡੂ ਸਾਂਝਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੇਹਨ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਵਧੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਾਟਕ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਪੱਕਾ ਥਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸੋਢੀ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਇਹਦੇ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਸਲਾਮ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਕਲਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਮਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਧੀ ਹੈ। ਤਿੰਨੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ। ਦੋ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਸਮਗਲਿੰਗ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਉਹਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਪਿੰਡ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਮਾ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਾਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਮਰਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਫੁੱਲ ਗੰਗਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਾਦਮੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਮਾਂ ਇਕ ਭੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਉਹ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅੱਗੇ ਜੀਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਨਾਟਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ

ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਟੇਜ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸੰਜੀਦਾ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਾਫੀ ਮਕਬੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਨਾਟਕ ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਸੰਜੀਦਾ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਕਿਰਤ ਨਾਟਕ 'ਖੇਡਾਂ' ਸੀ। ਇਹ ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾ ਬੱਲੇ ਸ. ਹ. ਸਕੂਲ ਗੜ੍ਹੀ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਅਤੇ ਨਿਖੇੜੇ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਪਵਾਨ ਸਨ। ਹਰ ਖੇਡ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਐਕਟਿੰਗ ਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ। ਮੱਖਣ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਨਾਟਕ ਖੇਡਾਂ ਵੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਇਕ